

เกษตรกรรมเป็นอาชีพสำคัญของชาวไทยมาแต่โบราณ พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงเน้นถึงการจัดการบำรุงและส่งเสริมเกษตรกรรม ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงสมัยสุโขทัยว่า พระมหากษัตริย์ไทยสมัยกรุงสุโขทัยทรงมีรัฐประศาสน์นโยบายในทางส่งเสริมและบำรุงเกษตรกรรม โดยให้กรรมสิทธิ์ที่ดินที่โคปลูกสร้างทำประโยชน์ขึ้นใหม่แก่ผู้ปลูกสร้าง เพื่อเป็นกำลังใจแก่ประชาชนในอันที่จะหักร้างถางพงทำที่ดินให้เป็นประโยชน์ดังปรากฏในศิลาจารึกว่า "ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้ จึงชาสร้างป่าหมาก ป่าพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าดวาก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แกมัน"¹

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงคงมีการจัดการการท่อน้ำอย่างดี เช่นมีการขุดเหมืองฝายและฝังท่อไชน้ำจากลำธารบนภูเขาามาสู่ทั่วเมืองสุโขทัย สร้างทำนบตุน้ำในแม่น้ำยมเข้าสู่คลองระบายไปใช้ในการเพาะปลูก ดังนั้นเมืองสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงจึงมีน้ำสะอาดใช้บริโภคตลอดปีและพอเพียงในการทำนา ทำไร่ และทำสวนอย่างบริบูรณ์ ดังมีข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกว่า

กลางเมืองสุโขทัยนี้มีน้ำทะพังโพยสี่สี่กินดี คึงกินน้ำโขงเมื่อแล้ง เบื้องตะวันออกเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีปุ๋ย มีทะเลหลวง มีป่าหมาก ป่าพลู มีไร่มีนาน มีถิ่นมีถ่าน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วงมีป่าขาม ดูนามคึงแกลัง เบื้อง

¹ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พระนคร: ส. วิชาญการพิมพ์, 2510), หน้า 10.

ดินนอน เมืองสุโขทัยนี้ มีตลาดปสาน มีพระอจล มีปราสาท มีป่ามากพร้าว
ป่ามากกลาง มีไร่ มีนา มีถิ่นมีถาน บ้านใหญ่ บ้านเล็ก เบื้องหัวนอนเมือง
สุโขทัยนี้ มีกฐีพิหารปูครุอยู่ มีศรีคกงศ์ มีป่าพร้าวป่ากลาง มีป่านมวงป่าขาม มี
น้ำโลก¹

สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นสมัยที่เห็นความสำคัญของเกษตรกรรมอย่างเด่นชัด
ปรากฏว่ามีตำแหน่ง ขุนเกษตรราชธิบดีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ซึ่งปรากฏอยู่ใน
ในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จว่า ขุนเกษตรราชธิบดีมีหน้าที่เกี่ยวกับการไรรนาและสัควาหนะ
ขุนเกษตรราชธิบดีเป็นตำแหน่ง เสนาบดีกรมนา ซึ่งเป็นกรมหนึ่งในจตุสดมภ์ ต่อมาในสมัย
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031 หรือ ค.ศ. 1448-1488) มีการตั้ง
เสนาบดีเพิ่มอีกสองตำแหน่ง คือสมุทกลาโหมเป็นหัวหน้าฝ่ายทหาร และสมุหนายกเป็น
หัวหน้าฝ่ายพลเรือน ซึ่งตำแหน่งทั้งสองนี้มียศเป็นอัครมหาเสนาบดีสูงกว่าเสนาบดีจตุ-
สดมภ์ ส่วนชื่อเรียกเสนาบดีจตุสดมภ์นั้นก็พระราชทานใหม่คือ "เอาขุนเมืองเป็นพระนคร-
บาล เอาขุนวังเป็นพระธรรมราชิกรณ เอาขุนนา เป็นพระเกษตรราชธิบดี เอาขุนคลังเป็น
พระโกษาธิบดี ให้ถือหักดินาหมื่น"² ความสำคัญของการเกษตรกรรมปรากฏเห็นเด่นชัด
ในการจัดตั้งคึกคึกของข้าราชการและพลเมืองไหลคคหล่นกันตามจำนวนเนื้อที่นา เช่น
เจ้าพระยาศักคึกคึก 10,000 ไร่ และพลเมืองหรือไพร่ถือหักคึกคึก 25 ไร่ เป็นต้น

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อำนาจและบทบาทของเสนาบดีกรมนาหรือกรม
เกษตรราชการได้ขยายกว้างขวางขึ้นตามลำดับความเจริญของบ้านเมือง รับผิดชอบในการ
จัดหาเสบียงอาหารให้เพียงพอสำหรับบ้านเมือง งานของกรมนาได้ขยายอย่างเด่นชัด

¹ หนาการกรุงเทพ จำกัค, เรืองเคียวกัน, หนา 6-10.

² สมเค็จกรมพระยาตำรงราชานภาพ, ลักษณะการปกครองประเทศสยาม
แกโบราณ (พระนคร. โรงพิมพ์โสภณพิพรรษชากร, 2476), หนา 45.

ในสมัยพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) ดำรงตำแหน่งเกษตรราชบัณฑิตระหว่าง พ.ศ. 2431-2435 (ค.ศ. 1888-1892) ได้มีการริเริ่มจัดขบวนรถออกไปเก็บค่านา ซึ่งเรียกว่าเสนาและจัดให้มีกองตรวจการ เพื่อออกไปสืบและดูแลการทำนาตามท้องถิ่นต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไร เพื่อจะได้นำข้อคิดมาเสนอแนะกรมว่าควรจะทำเนืองการอย่างไรต่อไป

เพื่อส่งเสริมการทำนาและขยายที่ทำนาให้ผลิตรายมากขึ้น ดังนั้นใน พ.ศ. 2433 (ค.ศ. 1890) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมพระนครบาลในพระบรมราชานุญาตพิเศษให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ พระยานาพิชฌาย์ นายยม นาย โยราภิม แกร์ชี่ ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการของบริษัทชุกคองแลคูนาสยาม เป็นผู้รับพระบรมราชานุญาตทำการชุกคองในพระราชอาณาเขตได้เป็นเวลา 25 ปี โดยมีพระบรมราชโองการอนุญาตให้บริษัทลงมือชุกคองได้ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2433 (ค.ศ. 1890) เป็นต้นไป นับว่าเป็นการเปิดทุ่งนาต่าง ๆ ที่แห้งแล้งให้อุดมสมบูรณ์ขึ้น เช่น ทุ่งหลวงรังสิต และแถบคลองประเวศบุรีรมย์ เป็นต้น นอกจากบริษัทชุกคองแลคูนาสยามแล้ว ก็ยังอนุญาตให้เอกชนอื่น ๆ ชุกคองอีกหลายสาย เช่น พระยามหาโยธา (นกแก้ว) ชุกคองที่ตำบลหนองจอก แขวงเมืองมณฑลบุรี เป็นต้น

เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริที่จะรวบรวมและแบ่งปันราชการเก่าใหม่ให้เป็นสัดส่วนมีใ้ใหญ่กว่ากัน จึงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่¹ พร้อมกันนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการคนแรก เมื่อ พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการอยู่นั้น ได้ดำริการใหม่ ๆ หลายอย่าง ซึ่งเป็นการขยายกิจการของกระทรวง

¹ ราชกิจจานุเบกษา, 9 (1 เมษายน พ.ศ. 2435), 25.

ทั้งนี้จัดการให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ส่งเสริมอุดหนุนบริษัทชุกคลองแลคูนาสยาม และแก้ไขการขัดข้องต่าง ๆ เพื่อให้บริษัททำการได้โดยสะดวก เช่น จัดตั้งกรรมการเพื่อสอบสวนป้องกันมิให้ผู้คนออกไปทำนาสักคันทนาเขตคลองที่จะชุกผ่นไป ทำให้บริษัทชุกคลองแลคูนาสยามได้ขยายการชุกคลองออกไปอย่างกว้างขวาง จึงตั้งและขยายโรงเรียนการทำแผนที่ขึ้นที่วังสระปทุมเพื่อช่วยในการตรวจสอบ เพื่อออกโฉนดที่ดินให้ถูกต้องด้วย พระยาสุรศักดิ์มนตรียังเล็งเห็นว่า น้ำเป็นสิ่งสำคัญในการทำนาและการเพาะปลูก จึงได้จัดตั้งกองกลศึการขึ้น ให้มีหน้าที่ตรวจการเพาะปลูกต่าง ๆ และทำรายงานเสนอกกระทรวงเพื่อแก้ไขให้ดีขึ้น ทั้งยังจัดตั้งเครื่องวัดน้ำฝนไว้ตามที่ทำนาที่อำเภอที่สำคัญ ๆ ในการทำการเพาะปลูก เพื่อจะดูสถิติว่าน้ำฝนในอำเภอต่าง ๆ ในแต่ละปีเป็นอย่างไร มากน้อยเพียงใด เพื่อจะให้เป็นแนวทางในการชลประทานทดน้ำ นอกจากนั้นท่านยังได้ให้จัดสิ่งของ เช่น เมล็ดข้าวเป็นต้น ออกไปตั้งแสดงพิพิธภัณฑ์ที่เมืองชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893)

อย่างไรก็ตาม ในยุคนั้นการงานของกระทรวงเกษตรพานิชการยังไม่ดำเนินไปได้เต็มที่ เพราะรัฐบาลยังมีภาระอื่นที่จำเป็นต้องรีบจัดการ เช่น การปกครอง การคลังและการป้องกันประเทศ ดังนั้นความคิดที่จะบำรุงการเกษตรให้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วก็จำเป็นต้องรอไว้ก่อน ประกอบกับราชการของกระทรวงเกษตรพานิชการก็เป็นหน้าที่ของกระทรวงพระคลังโดยมาก เช่น เก็บเงินค่านา เงินจากสวนใหญ่ เป็นต้น นอกจากนั้นพระยาสุรศักดิ์มนตรียังมีเรื่องขัดแย้งกับเสนาบดีกระทรวงพระคลัง เรื่องขอเพิ่มงบประมาณของกระทรวงเกษตรพานิชการ แต่ไม่ได้รับอนุมัติ ทำให้ท่านไม่สามารถดำเนินกิจการของกระทรวงไปตามจุดหมาย และเพื่อให้ราชการทั้งปวงเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นการง่ายขึ้น เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงขอพระราชทานกราบบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ ดังนั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รวมกระทรวงเกษตรพานิชการเป็นกรมอยู่ในกระทรวงพระคลัง

เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896)¹ กระทรวงเกษตรพานิชการจึงเป็นเพียงกรมหนึ่งในกระทรวงพระคลังจนกระทั่งเดือนกันยายน พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมประกาศตั้งกระทรวงเกษตรราชการอีกครั้งหนึ่งและเปลี่ยนตำแหน่งเสนาบดีให้ตั้งกระทรวงเกษตรราชการขึ้นตามเดิม เนื่องจากราชการซึ่งรวมอยู่ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีมากเกินไปกำลังของเสนาบดีกระทรวงพระคลังจะจัดการได้ทั่วถึง และเป็นกิจการที่ต่างกัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร ณ อยุธยา) มาเป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตรราชการระหว่าง พ.ศ. 2442-2452 (ค.ศ. 1899-1909) และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติมอบกรมเกษตรกร กรมแผนที่ และกรมแร่มาขึ้นกระทรวงเกษตรราชการตามเดิม² โดยอาศัยยืมห้องกระทรวงพระคลังมหาสมบัติทำการไปพลางก่อน จนกระทั่งต่อมาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) จึงย้ายมาตั้ง ณ ที่ทำการเดิม คือที่ตั้งโรงเรียนนายสิบภายในวังพระองค์เจ้าประทีพรุวารการ³

เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ได้เริ่มจัดงานใหม่ ๆ เป็นการก้าวหน้าออกไป เช่น จัดเรื่องการออกโฉนดที่ดิน จนได้จัดตั้งเป็นกรมทะเบียนที่ดิน เป็นการเริ่มจัดการทะเบียนที่ดินขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยนี้ เพราะว่าราคาที่ดินแพงขึ้นกว่าแต่ก่อนจนเป็นเหตุมีคดีพิพาทเรื่องที่ดินมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ออกประกาศวาง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แผ่นเอกสารกระทรวงเกษตรพานิชการ ที่ กษ. 1/3 เรื่อง "กระทรวงเกษตรพานิชการยกขึ้นกระทรวงพระคลังข้างที่".

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แผ่นเอกสารกระทรวงเกษตรราชการ ที่ กษ. 1/5 เรื่อง "แยกกรมเกษตรจากกระทรวงพระคลังมาตั้งขึ้นเป็นกระทรวงเกษตรราชการ ตั้งพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์เป็นเสนาบดี."

³ อยู่ที่ถนนพระพิพิธตัดกับถนนราชินีใกล้ปากคลองตลาด.

ระเบียบเรื่องโอนที่ดิน ร.ศ. 120 ลงวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2444 (ค.ศ. 1891)
จึงเป็นมูลฐานของระบบการทะเบียนที่ดินของประเทศไทย

เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ยังจัดการเรื่องการชลประทานจนกระทั่งตั้งเป็น
กรมคลองใน พ.ศ. 2446 (ค.ศ. 1893) ซึ่งมีนาย เย. โฮมัน วันเคอร์ ไฮเด
Mr. J. Homan van der Heide) วิศวกรผู้เชี่ยวชาญการชลประทาน ชาวเนเธอร์แลนด์
เป็นเจ้ากรม ซึ่งเป็นผู้จัดทำโครงการชลประทานขึ้นหลายแบบ แต่โครงการที่สำคัญ
คือ โครงการขัยนาท คือคิดจะปิดลำน้ำเจ้าพระยา ณ ตำบลขัยนาท และนำน้ำมาตาม-
ลำคลองใหญ่ที่จะได้จุดขึ้นทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา สำหรับจำหน่ายน้ำไปในท้องที่ต่างๆ
เพื่อให้มีที่นาที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้น แต่เนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการใหญ่ต้องใช้
งบประมาณเป็นจำนวนมาก และประเทศไทยกำลังใช้งบประมาณพัฒนาประเทศในด้านอื่น
ที่รัฐบาลเห็นว่ามีควมจำเป็นกว่า เช่นคานมทาคไทยและกลาโหม เป็นต้น เพราะในสมัย
นั้นเป็นสมัยที่จักรวรรดินิยมตะวันตก คือ อังกฤษและฝรั่งเศสกำลังยึดหลายประเทศใน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอาณานิคม จึงจำเป็นต้องเลื่อนโครงการนี้มาเรื่อย ๆ เป็น
แต่ทำโครงการชลประทานเล็ก ๆ เท่านั้น และได้ทำการขุดลอกคลองเก่าให้ลึกและกว้าง
ขึ้น ผลงานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของท่านก็คือได้ริเริ่มให้มีการส่งเสริมเลี้ยงไหมให้ถูกวิธี
โดยจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นเข้ามาทำการทดลองเพาะเลี้ยงไหมตามแบบญี่ปุ่น และสอน
ฝึกฝนนักเรียนไทยในการเลี้ยงไหมและทำไหม ได้ตั้งโรงเรียนช่างไหมและกรมช่างไหม
ขึ้นในสังกัดกระทรวงเกษตรธิการ ต่อมางานของกรมช่างไหมหนักไปในทางเพาะปลูก
มากขึ้น จึงเปลี่ยนชื่อกรมเป็นกรมเพาะปลูก เมื่อ พ.ศ. 2451 (ค.ศ. 1908) และ
เปลี่ยนชื่อโรงเรียนช่างไหมเป็นโรงเรียนวิชาการเพาะปลูก นอกจากนั้นสมัยที่ท่านเป็น
เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการได้มีการจัดการประกวดพันธุ์ข้าวขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมือง
ชัยภูมิ เมื่อ พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) และจัดการประกวดพันธุ์ข้าวขึ้นเป็นครั้งที่สอง
ณ วัดสุทัศน์เทพวราราม พ.ศ. 2451 (ค.ศ. 1908)

เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ (ม.ร.ว. สท้าน สนิทวงศ์) เป็นเสนาบดีกระทรวง
เกษตรธิการคนต่อมา พ.ศ. 2452-2455 (ค.ศ. 1909-1912) มีบทบาทสำคัญ

ในด้านการศึกษาและภูมิวิทยา ส่งเสริมการทำเหมืองแร่ดีบุกในภาคใต้ และประกาศใช้พระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ ร.ศ. 120 เปลี่ยนอัตราค่าภาคหลวงดีบุกเงินเหรียญสเตอร์ลิง ซึ่งเป็นการไม่สะดวกเป็นเงินบาท จัดการส่งเสริมการเลี้ยงไหมทอจากเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการคนก่อน ทั้งได้จัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวทั่วพระราชอาณาจักรเป็นครั้งแรก และครั้งที่สองในงานแสดงกลสิกรรมและพานิชยกรรม เมื่อ พ.ศ. 2453 (ค.ศ. 1910) และ พ.ศ. 2454 (ค.ศ. 1911) ซึ่งยังผลทำให้ชาวนาสนใจและรู้จักคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่ดี ในระยะนี้เองกรมคลองได้กำจัดการขุดคลอง เพื่อการประปาสำหรับกรุงเทพฯ และกรมสุขาภิบาลกระทรวงนครบาลเป็นผู้หน้าที่จัดทำน้ำบริสุทธิ์ออกจำหน่าย กิจการที่ทำในสมัยเจ้าพระยาวงษาอนุประพิศนอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมีที่ควรจะกล่าวถึงอีก 2 ประการ คือ หนึ่งกำจัดการวางระเบียบงานขอมบังคับทาง ๆ เช่น รวบรวมขอมบังคับ คำสั่ง และแจ้งความต่าง ๆ ของกระทรวงและกรมให้เป็นหมวดหมู่สะดวกแก่การคนหา ทั้งยังจัดการรับส่งจดหมายและหนังสือราชการให้เป็นระเบียบ กำหนดให้มีพนักงานนอนประจำเวณ เมื่อมีราชการฉุกเฉินเร่งร้อนเกิดขึ้นจะได้จัดการได้เรียบร้อย สองทำการเผยแพร่กิจการของกระทรวงเกษตรธิการ ได้จัดรวบรวมประวัติกระทรวงเกษตรธิการพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มสมุดแจกเป็นที่ระลึกในงานแสดงกลสิกรรมและพานิชยกรรม ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453 หรือ ค.ศ. 1910) นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการรวบรวมประวัติของกระทรวงนี้และจัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มสมุด และยังสามารถจัดรวบรวมผลงานการปฏิบัติงานของกระทรวงเกษตรธิการที่ได้ปฏิบัติในปีหนึ่ง ๆ ตั้งแต่ ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2442 หรือ ค.ศ. 1899) จนถึง ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454 หรือ ค.ศ. 1911) เรียกว่า รายงานประจำปีกระทรวงเกษตรธิการ

พระเจ้าฟ้าเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เป็นเสนาบดีระหว่าง พ.ศ. 2455-2463 (ค.ศ. 1912-1920) มีบทบาทสำคัญยิ่งในการออกพระราชบัญญัติใดก็ดีทำให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเยี่ยงประเทศตะวันตกทั้งหลาย และได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ พุทธศักราช 2461 (ค.ศ. 1918) มีการตั้งโรงเรียนสัตวแพทยชนเมื่อ พ.ศ. 2457 (ค.ศ. 1914) ในกรมเพาะปลูกและได้เริ่มทำการฉีดยาป้องกันโรคระบาดสัตว์ในท้องที่ที่เกิดโรค ในด้านการชลประทานนั้นทรงเห็นว่าการที่จะบำรุงการเพาะปลูกให้ได้ผลดี

ยังขึ้นนั้น จำต้องอาศัยการทศนาในทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย ซึ่งทางรัฐบาลอังกฤษได้ออญเคราะห์ให้ยืม เซอร์ ธรอมัส วอร์ด (Sir Thomas Ward) ผู้เชี่ยวชาญการทศนามาเป็นที่ปรึกษา โดยตั้งกรมทศนาขึ้นเพื่อกำเนินการตามรูปโครงการที่ เซอร์ ธรอมัส วอร์ด เสนอ

เจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร) เป็นเสนาบดีระหว่าง พ.ศ. 2463-2473 (ค.ศ. 1920-1930) เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการเมื่อพระเจ้าฟ้าเชกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์สิ้นพระชนม์ ในสมัยของเจ้าพระยาพลเทพได้มีการจัดสร้างโครงการทศนาคดงป่าสักเหนือ ซึ่งเป็นการขยายที่ทศนาเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 130,000 ไร่ ในคานการเพาะปลูกโคตงส่วนทศดงผลไม้อื่นที่ทศดงบางกอก และนาทศดงที่ทศดงรังสิต เพื่อกทศดงและขยายพันธุ์ชาวดี ให้แก่ชาวนานำไปทำการปลูกทศไป สมัยเจ้าพระยาพลเทพนี้ มีกรมเพิ่มขึ้นอีกในกระทรวงเกษตรราธิการ 2 กรม คือ หนึ่ง กรมป่าไม้ ซึ่งย้ายมาจากกระทรวงมหาดไทย เมื่อ พ.ศ. 2464 (ค.ศ. 1921) เพราะเห็นว่าการป่าไม้เกี่ยวของกับการเพาะปลูกและราชโลหกิจ ซึ่งควรอยู่ในกระทรวงเกษตรราธิการ สอง กรมรักษาสัตว์น้ำ มีหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ โดยอาศัยหลักวิชาการเกษตร ดังนั้นจึงตั้งกรมรักษาสัตว์น้ำขึ้น ได้มีการสร้างทศนบและประตุกักน้ำระบายน้ำบึงบระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ เป็นที่สงวนพืชพันธุ์ปลาน้ำจืด เมื่อ พ.ศ. 2470 (ค.ศ. 1927)

เจ้าพระยาพิชัยญาติ (คั่น บุนนาค) เป็นเสนาบดีระหว่าง พ.ศ. 2473-2475 (ค.ศ. 1930-1932) กระทรวงเกษตรราธิการในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชทอนปลายค้ำเนินงานไปลาซา เพราะว่ำประเทศไทยมีฐานะเศรษฐกิจทศทำอันเป็นผลเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจทั่วโลกทศทำอย่างร้ายแรง รัฐบาลมีงบประมาณแผนคินจำกัด ดังนั้นจึงมีความจำเป็นคองยุบเลิกงานบางกองของกระทรวงเกษตรราธิการ

ความมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบวิวัฒนาการนโยบายและผลงานของกรมตาง ๆ ในกระทรวงเกษตรราธิการ เน้นถึงผลงานของเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการแต่ละทศาน และชี้ให้เห็นความแตกต่างของผลงานคังกล่าว ผลของการวิจัยนี้จะเป็น

แนวทางที่ทำให้ผู้สนใจงานของกระทรวงเกษตรธิการทราบถึงโครงการต่าง ๆ ซึ่งเสนาบดีและที่ปรึกษาของทางประเทศของกระทรวงเกษตรธิการได้รายงานเสนอแนะ และยังสามารถเห็นผลงานเกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ เช่น ขอเสนอแนะโครงการชลประทานสร้างเขื่อนเจ้าพระยาที่ชัยนาท) ซึ่งเรียกว่าโครงการชัยนาท ซึ่ง นายโฮมัน วันเคอร์ ไฮเค ได้เสนอแนะมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ยังผลให้มีการสร้างเขื่อนเจ้าพระยาที่ชัยนาท นอกจากนี้ยังให้ความรู้ถึงวิวัฒนาการของกรมช่างไหมเป็นกรมเพาะปลูก กรมประมง กรมป่าไม้ กรมโลหกิจ กรมคลอง กรมตหน้าเป็นกรมชลประทาน บริษัทชุกคลองแลคูนาสยาม และกรมทะเบียนที่ดิน เป็นต้น ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับงานด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

ขอบเขตของการวิจัย เป็นการศึกษาบทบาทและผลงานของเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการแต่ละท่านตั้งแต่ พ.ศ. 2435-2475 (ค.ศ. 1892-1932) ซึ่งมีส่วนในการพัฒนาประเทศในส่วนต่าง ๆ ทุกด้านภายในขอบเขตงานของกระทรวงเกษตรธิการ

วิธีการดำเนินการค้นคว้าและวิจัย ทำการค้นคว้าจากเอกสารชั้นต้น ซึ่งเป็นจดหมาย ทศอบของเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการสมัยนั้น ตลอดจนรายงานทางเกษตรกรรม ขอเสนอแนะต่าง ๆ ของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศประจำกระทรวงเกษตรธิการ ทำการค้นคว้าจากเอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิที่ได้เขียนไว้ในหนังสือและเอกสารที่ได้พิมพ์ขึ้นแล้ว ทั้งนี้เป็นการวิจัยแบบ Documentary Research โดยมากทำการค้นคว้าเอกสารดังกล่าวจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร และห้องสมุดของสถานที่ราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น หอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หอสมุดกรมชลประทาน เป็นต้น

อนึ่ง ในการทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้เขียนได้ใช้รูปภาพและแผนที่ประกอบเรื่องบางตามสมควรเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจยิ่งขึ้น